

AARON NOMMAZ

KANUNİ'NİN YAHUDİ BANKERİ

DONA GRACIA

DESTEK YAYINLARI: 678
EDEBİYAT: 275

AARON NOMMAZ / DONA GRACÍA

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Editör: Ersin Takla
Son Okuma: Devrim Yalkut
Kapak Tasarım: İlknur Muştı
Sayfa Düzeni: Ahmet Karcılılar
Fotoğraflar: Gordon Napier
Sosyal Medya-Grafik: Mesud Topal - Tuğçe Budak

Beyaz Baykuş: Mayıs 2016 (2.000 Adet)

3.Baskı: Haziran 2016

4.Baskı: Aralık 2016

5.Baskı: Haziran 2017

6.-7.Baskı: Aralık 2017

8. Baskı: Mayıs 2019

9. Baskı: Temmuz 2020

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-106-1

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel.: (0) 212 252 22 42
Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekyayinlari.com
info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari

Deniz Ofset – Nazlı Koçak
Sertifika No. 40200
Maltepe Mahallesi
Hastane Yolu Sokak No. 1/6
Zeytinburnu / İstanbul

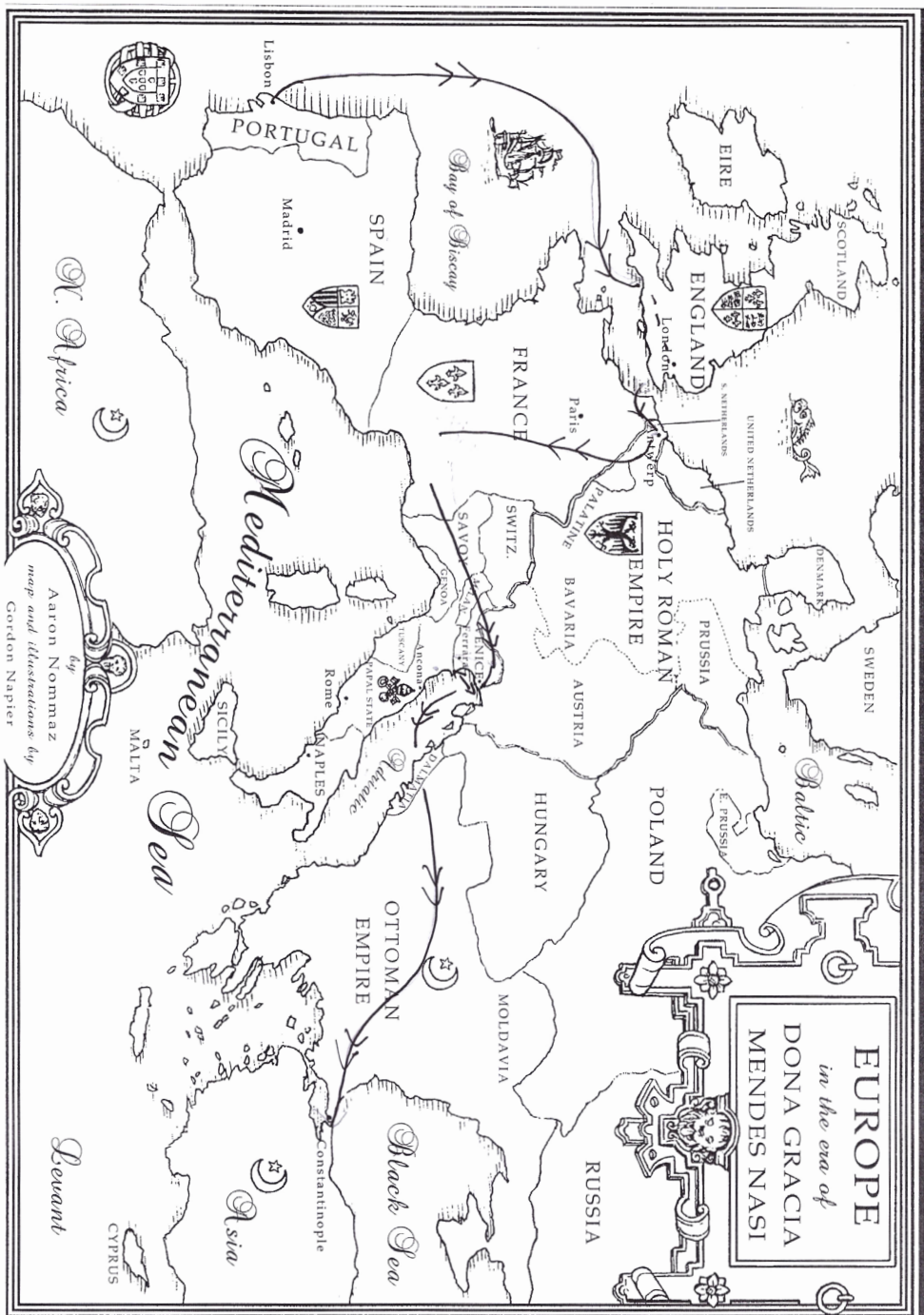

AARON NOMMAZ

KANUNİ'NİN YAHUDİ BANKERİ
DONA GRACIA

Bu roman tarihi gerçeklerden yola çıkılarak yazılmıştır.

EUROPE
in the era of
DONA GRACIA
MENDES NASI

by
Aaron Nommaz
map and illustrations by
Gordon Napier

Devant

DONA GRACIA

-1-

Her şeyi anlatacağım...

İyiliği, kötülüğü, inancı, bağnazlığı, nefreti, savaşı, barışı, yağmayı, göçebeliği ve direnci... Binlerce yıl süren sürgünün, bir yüzyılını...

Ben Dona Gracia... Kimileri beni “Sinyora Mendes” olarak bilir. İsa’nın doğumundan bin beş yüz yıl kadar sonra doğdum. Doğduğum topraklara bugün Portekiz deniyor...

İstanbul’da, Hasköy’de yaptırdığım sinagog ve akademiyle hatırlar beni sonraki kuşaklar... Hayatım altının parlaklığı gibi aydınlık ve gecenin karanlığı kadar puslu birçok olayla dolu. İnsan yüreğinin dayanamayacağı, çatlayıp ortasından yarılacağı ne varsa gördüm... İnsan denilen varlığın meleksi taraflarına da şahit oldum, ifritliğine de... Yaşlı gözlerim, dünyanın eşsiz

güzelliklerini, yeryüzü cennetlerini de gördü, dünyadaki cehennemleri de... Nesilden nesile taşınarak gelen o sır bana da verildi ve sonraki kuşaklara aktardım. Amacımıza ulaşmak için elimden ne geliyorsa yaptım. Bu amaç uğruna en yakınlarımla bile mücadele etmem gerekti hatta. Acımasız düşmanlarla giriştiğim savaşı ise tahayyül bile edemezsiniz. Ama sırrı hep korudum ve mücadele etmekten vazgeçmedim. Kimi zaman en yakınımından darbe yedim, en güvendiklerim yüzüstü bıraktı, kimi zaman hiç ummadığım anda uzandı dost eli. Bu uğurda hayatımı, kadınlığımı, kalbimde taşıdığım aşkı bile bir kenara bıraktım ama amacımı bırakmadım. Başarılı olabildim mi olamadım mı, görmeye ömrüm yetmedi.

Ama her şeyden önce, bilinsin diye söylüyorum:

“Sadece kâinatın yaratıcısı olan Rabb'e bütün varlığım ile ta-pıyorum...”

O uğursuz gün... O uğursuz olay...

Lizbon şehrinin başı, şehri yaşanmaz hale getiren bir salgınla dertteydi. Arada bir yoklayıp, nüfusun önemli bir bölümünü koparıp götüren salgınlardan biri daha şehirde kol geziyor, insanlar ölüm ve hastalık haberlerini duyduğu yerden kaçıyor. Tüm şehre hastalık çökmüş, işyerleri kapanmış, çalışanlar işlerini ve gelirlerini kaybetmişlerdi. Şehrin ekonomisi çöküşün eşiğine gelmiş, hastalık ve ölüm haberleri moral bozuyor, dışarı çıkacak cesareti bulanlar, ekmek bile bulmakta zorlanıyordu.

Hastalığın hükmünü sağlamlaştırdığı günlerde, kraliyet ailesinin de bu ortama dayanamayıp, nispeten daha korunmuş olan Abrantes'e kaçtıkları duyuldu. Başkenti terk etmiş, rahat nefes alabilecekleri bir yere geçmişlerdi. Şehir hastalıktan tamamen temizleninceye kadar dönmeye niyetleri olmadığı söyleniyordu.

Onlar Lizbon'un hastalıklı ve ölüm kokan havasından uzak-

laşmışlardı ama geride kalanlar için hayat gittikçe zorlaşıyordu. Yöneticilerin kusuru çoktu. Halkı en azından açlıktan korumak için gerekli önlemleri bile alamıyorlardı ama kendi kusurlarını, dikkatleri başka yöne çekerek örtme yolunu seçtiler. Zaten her zaman kuşkuyla bakılan ve kendilerinden her nasılsa daha varlıklı olan “Marran” dedikleri, sonradan Hristiyan olmuş kişilere çevirdiler tepkinin yönünü... Zorla vaftiz edilip Hristiyanlaştırılan Musevilere “Marran”, zorla Hristiyanlaştırılan Müslümanlara “Morisko” diyorlardı. Buğday ticaretiyle uğraşan sadece Marranlarmış gibi, “Kıtlığın nedeni bu insanların kâr amaçları!” suçlamalarını yaptılar. Nefreti körüklediler, ticaretle uğraşan, iyi eğitilmiş insanları hedefe koydular.

Marranlar ise duyduklarına inanmakta zorlanıyor, kondu-ramıyorlardı. Ne de olsa, Portekiz’in bir parçasıydılar. Yüzlerce yıldır bir arada yaşıyorlardı, inançlarını değiştirmeye zorlansalar da...

19 Nisan Pazar... Hristiyanların kutsal günü...

Her nasılsa, Dominiken Manastırı’na bağlı San Domingos Kilisesi’nin damındaki bir aralıktan bir ışık huzmesi, Bakire Meryem’in yüzünü aydınlattı. Hastalık, açlık ve sefaletten bunalmış Hristiyanlar, bunu mucize saydılar. Kiliseden koşarak uzaklaşanlar, sokaklarda bulabildikleri herkese bu kutlu olayı duyurdu. Bir anda tüm şehre, bu büyük mucizenin gerçekleştiği bilgisi yayıldı. Halk, akın akın kiliseye koştu. Öyle ki, kilise hıncahınç doldu ve adım atacak yer kalmadı. Haberi duyan kiliseye koşuyor, bu mucizeye gözleriyle tanık olmak istiyordu. Kalaba-

lık artık hastalığı bile umursamıyor gibiydi. Ne de olsa bekledikleri mucize gerçekleşmiş, bu uğursuz ve kötü günlerden kurtulma umudu, Bakire Meryem'in yüzünde görünmüştü...

“Beklenen gün geldi! Mucize göründü!”

Marranlar inancını saklamak zorundaydı. Evlerinde Musevi olarak yaşasalar da, içlerini sebzeyle doldurdukları sosisleri domuz yediklerine inanılsın diye bahçelerine assalar da, başka bir inanca izin verilmediğinden, iyi Hristiyanlar gibi davranmak zorundaydılar. On iki yaşına basıp ergenliğe girerken, kardeşlerime ve diğer çocuklara anlatıldığı gibi bana da anlatılmıştı bunlar. On üç yaşından gün almış her Marran, dışarıda rengini belli etmemeyi öğrenmiş olurdu çoktan. Görüşlerine katılmasa da kalabalığı kızdıracak bir şey söylemezdi. Hatta Hristiyan papazlardan aldığı Yeni Ahit derslerinde, gerçek inancının aşağılanmasına, hakaretlere uğramasına ses çıkarma hakkı da yoktu.

Ancak her çocuk bu kadar dikkatli davranamayabiliyor. Ne yazık ki kilisede bulunan Marran bir çocuk, aynı dikkati göstermeyi akıl etmemiş olmalı. Yaşanan şeyin bir mucize olmadığını, ışık oyunu olduğunu söyleyiverdi...

“Bu mucize filan değil! Tavanda bir delik var! Bakın!”

Hatta alay ettiği iddia edildi ama kim bilir?

Kilisede bulunan ve mucizenin, sakat kızının kolunu iyileştirdiğini iddia eden bir Alman tüccar, sevinçten kendinden geçmiş, adeta cezbeyle tutulmuştu. Bir anda çocuğun üstüne atladığı görüldü. Bıçağını çıkarıp, küçük çocuğun karnına saplaması saniyeler içinde oldu.

“Kâfir!”

Kan, ılık ve koyu kırmızı fışkırdı kilisenin zeminine. Yüzün-

de dehşete düşmüş bir şaşkınlık, küçük çocuk yere düşerken, kan ılık ılık yayıldı ayaklar altına... Küçük bir çocuğun kanı...

Kalabalık ne diyeceğini bilemiyor gibiydi. Herkes şaşkın, herkes gördüğüyle şoka girmiş...

Neyse ki az da olsa aklı başında olan biri, “Ne yaptın be adam!” diye kızacak oldu. “Küçücük bir çocuğu nasıl öldürürsün? O daha bir çocuk! Nasıl anlasın Tanrı’nın mucizelerini?”

Kan sızmıştı bir kere kiliseye...

Kan kokusu, günlerdir hastalıktan kırılmış insanların başını döndürmüş, nefretleri ve nereye yönlendireceklerini bir türlü bilemedikleri öfkeleri ile isyanları sonunda bir adres bulmuştu. Hastalık, açlık, ölümler ve üstüne gerçeğeşen mucize!

Bakire Meryem’in yüzünde beliren ışık... Hem de ayın sırasında!

“Kimse Meryem’in mucizesiyle alay edemez!” diye bağırды biri.

Öfkeli haykırışlarla destek geldi. Bir anda atılan bir başkası, katile bağırان adamın başına bir darbe indirdi. Hemen ardından peş peşe geldi darbeler. Saniyeler içinde, kadınların korku çığlıklarına, erkeklerin zafer naraları karıştı.

Çocuğun bedeni yukarı kaldırıldı.

Hayır! Bir meleğin yükselişi gibi değil... Omuzlar üstünde bir çuval taşır gibi... Sonra kilisenin önüne çıkarıldı ve parça parça edildi.

Artık kimsenin aklı başında değildi. Gözleri dönmüştü.

Çocuğun kardeşi de oradaydı. “Kaç!” diyenlerin ne söylediğini bile anlayamadan, yakaladılar onu da...

“Kaç, kurtar kendini!”

Daha can vermeden, yarı baygınken kopardılar kollarını ve bacaklarını. Can çekişen vücudunu orada bırakıp, öne düşen, elinde tahta bir haç taşıyan kişinin arkasına takıldılar.

“Hadi, gidip bu kâfirlerin hepsini öldürelim!”

Marranların yaşadığı mahalleye çevirmişlerdi yönlerini.

Akl artık orada yoktu. Vicdan susturulmuştu. İyi olan kim varsa ya sinmiş ya da kendini kaybetmiş, bu sele kapılmış, gidiyordu. Öldürmekten, düşmanlıktan, ırkçılıktan zevk alan kim varsa, en önde koşturuyordu.

Onları gören ne kadar it kopuk varsa yanlarına koşuyor, arkalarına takılıyor, bu zincirlerini koparmış güruh, yıkıcı bir nefretle büyüyerek ilerliyordu.

Marranların oturduğu mahalleye varır varmaz, sokakta gördükleri kim varsa saldırdılar. Saniyeler içinde “Kahrolsun Marranlar!” seslerine, acı dolu çığlıklar karıştı.

“Yapmayın! Sizin insafınız yok mu?”

“Tanrı aşkına bırakın! Ben vaftiz edildim!”

“Hayır! İmdat!”

“Beni tanıyorsunuz! Bunu neden yapıyorsunuz?”

Önlerine kim gelirse öldürmeye, ne bulurlarsa ateşe vermeye başladılar.

Güneş batmadan önce öldürülmeyen, yaralanmayan, sakat kalmayan neredeyse kimse kalmamıştı. Her yerde kan vardı. Bütün evlerde ateş... Gökyüzü, yükselen dumanlardan erken karardı. Akşam, kâbus gibi çöktü Lizbon’un üstüne.

Yetinmiyorlardı. Yakaladıkları, yaraladıkları Marranları sürükleyerek götürüyor, kilise meydanında yakılan büyük bir ateşin içine, yarı canlı atıyorlardı. Serseriler durumu fırsat bilmiş, evleri, dükkânları talan ediyordu.

Korkuyla saklananlar, canlarını kurtarmak için “Bizi bulmasınlar!” diye dua ederken, dışarı çıkabilen erkeklerden az da olsa haber almaya çalışıyorlardı. Lizbon savcısı harekete

geçmiş, kalabalığı sakın olmaya, evlerine dönmeye çağırırsa da Marran ve Musevi aleyhtarı propagandayla beyinleri yıkanmış polislere bile söz geçiremiyordu.

Dumanlar şehrin üstünde dört gün boyunca yükselmeye devam etti.

Yanık et kokusu, insan kokusu, kan kokusuna karıştı. Değil bu ortamda durabilmek, nefes alabilmek bile zorlaştı. İlk saldırılarda kaçmayı, saklanmayı başarabilenler de birer ikişer yakalanıyor, canlarını kurtarmak için yalvarsalar, ayaklara kapansalar da hunharca öldürülmekten kurtulamıyorlardı.

Şehrin her yanında acı dolu haykırışlar yükseliyor, insanlık yerin dibine giriyordu.

Kan kokusu... İnsanın genzini tıkayan o koku... Bir kez o kokuyu duyan bir daha unutamaz! Ne akıtılan insan kanının kokusunu ne yanık insan kokusunu...

İnsan canlı bir organizma, bir parça odun değil! Ne kadar yakılmak için çabalansa da bir yanı yanmıyor... Bir parça et, sızan bir kan, olmadı bir parça kemik ortada kalıyor, insan gördüklerinden dehşete düşüyor.

İnsan, insana bunu nasıl yapar?

Her yanda parçalanmış çocuk cesetleri vardı. Küçük be- denlerden koparılmış kollar, ayaklar, başlar...

1492’de Grenada’nın düşmesi, bütün Avrupada dini törenlerle kutlandı. İstanbul’un fethinden sonra adım adım yükselen Hıristiyanlık ülküsünde birleşme hayali, bir nebze amacına ulaşmış, Avrupada Haçlı ateşi yanmaya başlamıştı. Endülüs’te Müslümanlara karşı girişilen katliamlar İslam dünyasında tepkiyle karşılansa da devam etti. Bir yanda Hıristiyanlar Haçlı ruhuyla hareket ediyor, diğer yanda başta Türkler olmak üzere Müslümanlar gittikçe daha fazla öfkeleniyor, tehditler savuruyordu.

Bir de bizler vardık: Museviler... Kudüs’ten çıktığımızdan beri ülkesiz, devletsiz, dünyanın dört bir yanında ve elbette İspanya ve Portekiz’de de yaşayan bizler...

Grenada’nın düşmesinden iki yıl önce Katolik papa, Osmanlılara karşı bütün Avrupa’yı bir araya getirip bir Haçlı se-

feri düzenlemek için davette bulunmuştu. “Grand Turco’nun* oğlu Zizimi** Vatikan’da esirdi ve onu da seferde kullanmak istiyorlardı. Endülüslü Müslümanlar, daha önce Sultan Mehmet’e heyetler göndermiş ve uyarmışlardı. Endülüs’ün düşmesinden sonra Afrika’nın kuzeyinde yaşayan diğer Müslümanlar da endişelendiler. İspanya, en büyük düşman oldu Osmanlı için.

Osmanlı, Museviler için bir kaçış yeri idi. Belki de iki yüzyıldır çeşitli dönemlerde Museviler bu ülkeye göçüyordu. 1360 yılında Macar Kralı Lajos’un topraklarından Yahudileri tahir ettiğini duyurmasından itibaren, Orta Avrupa Yahudileri, Osmanlı’yı kendileri için güvenli bir ülke görerek göçmeye başlarken, İstanbul’un fethinden sonra Osmanlı da davetini artık daha sık ve yüksek sesle yapar olmuştu. İstanbul ve Selanik gibi şehirlerde zaten Museviler vardı ama fethedilen İstanbul’un, harap ve yerle bir olmuş başkentin yeniden ayağa kaldırılması için hem nüfus hem de iş yapabilecek insan gücü gerekiyordu. İspanya ve Portekiz’e mektuplar geliyordu İstanbul’dan:

“Herkesin kendi asma ve incir ağacı altında huzur içinde oturduğu Osmanlı mülküne gelin. Buraya sığının...”

Çok sayıda Musevi İstanbul’a ve diğer Osmanlı şehirlerine göç etti. Bizans’ın kadim başkenti artık yeniden inşa edilecek, refah ve zenginliğin şehri olacaktı. Grand Turco’nun, ticari kabiliyeti ve sermayesi olan insanları bu şehre yerleştirdiğini, Balkanlardan gelenlere Çıfıtkapı’dan Zindankapı’ya kadar olan bölgede yer gösterdiğini, daha önce Venediklilerin hâkim olduğu bu bölgeye “Yahudiler Kapısı” denildiğini ileride öğrenecektim. Sultan Mehmet, Venediklilerin buraya dönüşünü

* Fatih Sultan Mehmet

** Cem Sultan

yasaklamış, Musevilerin önünü açmıştı. Bizans döneminden beri Osmanlı'da yaşayan Musevilere Romanyot, İspanya'dan getirilenlere Sefarad, Orta Avrupa'dan getirilenlere ise Eşkenaz denildiğini de sonraları öğrendim. Osmanlı'da her üç grup da özgürdü. Müslüman hukukuna göre hükümdar bile kanunlara uymak zorundaydı. Bu durumun bir Musevi için ne demek olduğunu, Musevi olmayan birinin anlaması zordur. Halkım, tarih boyunca krallar, imparatorlar, dükler tarafından davet edilmiş, sözler verilerek çağırılmış ve gittikleri şehirleri canlandırıp, ekonomilerini düzeltmişlerdi. Gittikleri yerleri zenginleştirmişler, sonrasında ise birçok örnekte verilen sözler unutulmuş, hükümdarlar hakkı hukuku bir yana bırakmıştı. Osmanlı, şimdilik verdiği sözde duruyor ve İspanya'dan göçenleri İstanbul dışında Selanik, Avlonya, Patras, Edirne, Bursa ve daha birçok şehre yerleştiriyordu. Gidenler cemaatler oluşturuyor, sinagoglar açıyordu. Yeni yeni mahalleler oluşuyordu sinagogların etrafında.

Osmanlı'da kan iftirasına inanan yoktu...

Musevilerin, Musevi olmayanları Pesah ya da diğer ayinlerde kanlarını kullanmak için öldürdükleri iftirasına, Müslümanlar inanmıyordu.

Tüccarlarımız, mühendislerimiz, hekimlerimizle göçüyor-duk Osmanlı'ya... Biz de elbette “herkesin kendi asma ve incir ağacı altında huzur içinde oturduğu” ülkeye göçecektik ama daha sonra...